

تحلیل روابط ایران و عربستان از منظر تئوری سیگنالینگ (۱۳۹۰-۱۴۰۲)

فرشته بهرامی پور^۱، کامران کرمی^۲

چکیده

روابط جمهوری اسلامی ایران و پادشاهی عربستان سعودی در طول چند دهه گذشته تا به امروز بین منازعه، رقابت و همکاری محدود در نوسان بوده است. این پژوهش به دنبال آن است با بررسی اظهارات و رفتار نخبگان سیاسی- نظامی دو کشور، تأثیر این سیگنال‌ها را بر منازعه، تطویل مذاکرات، سرعت توافقات اخیر و آینده روابط دو بازیگر مورد بررسی قرار دهد. پرسش اصلی که مطرح می‌شود این است که: سیگنال‌های ارسالی نخبگان سیاسی-نظامی ایران و عربستان چه تأثیری بر روابط آن‌ها داشته است؟ برای پاسخ به پرسش فوق از چارچوب تئوری سیگنالینگ و روش تحلیل محتوای کیفی استفاده می‌شود. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که سیگنال‌های ارسالی نخبگان سیاسی- نظامی و رفتار ایران و عربستان نسبت به یکدیگر باعث شده است نخبگان دو کشور در مقاطعی ادراک مبتنی بر تهدید از یکدیگر داشته باشند و این امر به طولانی شدن مذاکرات و در نتیجه تشدید رقابت و منازعه میان آن‌ها منجر شده است و در مقاطع دیگر این سیگنال‌ها مبتنی بر همکاری و بازی با حاصل جمع غیر صفر بوده که دو بازیگر را به یکدیگر نزدیک کرده و توافقاتی میان آن‌ها شکل گرفته است. با توجه به تجربه چنین فراز و فرودهایی در ارسال سیگنال‌ها پیش‌بینی می‌شود روابط ایران و عربستان در یک دوره میان‌مدت با گذار از منازعه بین رقابت و همکاری محدود در نوسان باشد.

کلیدواژه‌ها: ایران، عربستان، سیگنالینگ، رقابت، منازعه، همکاری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱. دانشجوی دکتری روابط بین الملل، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. نویسنده مسئول: Bahramipoor1373@gmail.com

۲. دکترای روابط بین الملل دانشگاه گیلان و پژوهشگر مهمان مرکز مطالعات استراتژیک خاورمیانه

Iran-Saudi relations from signaling theory perspective from 2011-2023

Fereshte Bahramipoor¹, Kamran Karami²

Abstract

Relations between the Islamic Republic of Iran and the Kingdom of Saudi Arabia have fluctuated between conflict, competition and limited cooperation over the past few decades. This research seeks to investigate the effect of these signals on the conflict, the prolongation of negotiations, the speed of recent agreements and the future of the relations between the two actors by examining the statements and behavior of the political-military elites of the two countries. The main question that arises is: What effect did the signals sent by the political-military elites of Iran and Saudi Arabia have on their relations? To answer the above question, the signaling theory framework and qualitative content analysis method are used. The findings of the research show that the signals sent by the political-military elites and the behavior of Iran and Saudi Arabia towards each other have caused the elites of the two countries to have a threat-based perception of each other and this has led to a prolonged Negotiations and as a result intensifying competition and conflict between them And at other times, these signals were based on cooperation and non-zero sum game that brought two actors closer to each other and agreements were formed between them. According to the experience of such ups and downs in sending signals, it is expected that the relations between Iran and Saudi Arabia will fluctuate in a medium-term period with the transition from conflict between competition and limited cooperation.

Key words: Iran, Saudi Arabia, Signaling, Competition, Conflict, Cooperation.

۵۲

پژوهش نامه ایرانی
سیاست بین الملل،
سال ۱۳، شماره ۱، شماره
پیاپی ۲۵، پاییز و زمستان
۱۴۰۳

1. Ph.D student of International Relations, Isfahan University, Isfahan, Iran. Corresponding Author: Bahramipoor1373@gmail.com

2. Ph.D in international relations from Gilan University and visiting researcher at Middle East Strategic Studies Center

رقابت و تقابل هویتی- ژئوپلیتیکی ایران و عربستان سابقه طولانی دارد که هرچند در دوره‌هایی از شدت آن کاسته شده اما بر اساس شرایط منطقه‌ای و بین‌المللی احیا و بازتولید شده است. منازعه و رقابت دائمی بین این دو بازیگر موجب طولانی شدن روند مذاکرات آن‌ها نیز شد اما از سوی دیگر به دلیل تنش‌های شدید منطقه‌ای و داخلی دو بازیگر در سال‌های اخیر، تمایلاتی مبنی بر همکاری میان آن‌ها شکل گرفت که در نهایت با میانجیگری چین به توافق میان ایران و عربستان منجر شد. فراز و فرودهای روابط ایران و عربستان بین رقابت، منازعه و همکاری نوشتار حاضر را به سمت تبیین این مسئله سوق داده است که به بررسی علت این نوسان در روابط دو بازیگر بپردازد. تاکنون اکثر پژوهش‌ها با رویکرد توصیفی-تحلیلی و با چارچوب‌هایی همچون سازه‌انگاری، توازن قدرت، مجموعه امنیت منطقه‌ای و سایر نظریات مرسوم روابط ایران و عربستان و مذاکرات بین آن‌ها را تحلیل نموده‌اند و توجه چندانی به تحلیل سیگنال‌هایی که نخبگان دو بازیگر به یکدیگر ارسال می‌کنند از منظر روش کیفی صورت نگرفته است. از این رو پژوهش حاضر یک نوآوری محسوب می‌شود که در آن بر اساس تئوری سیگنالینگ رابرت جرویس و با روش کیفی، اظهارات و رفتارهای دو بازیگر مورد تحلیل قرار می‌گیرد. ضرورت و اهمیت این موضوع از آن جهت است که ساختار تصمیم‌گیری در دو کشور بیشتر تحت تأثیر اظهارات و تصمیمات فردی است تا اینکه یک فرآیند نهادی باشد. از این رو سیاست‌ها و رفتار دو بازیگر با تغییر نخبگان و اظهارات آن‌ها نیز دچار فراز و نشیب بین همکاری و منازعه می‌شود. مقاله حاضر در پی پاسخ به این سؤال است که: سیگنال-های ارسالی نخبگان سیاسی-نظامی ایران و عربستان چه تأثیری بر روابط آن‌ها داشته است؟ برای پاسخ به این سؤال از چارچوب سیگنالینگ رابرت جرویس استفاده می‌شود. سپس برای بررسی این سیگنال‌ها گفتارهای نخبگان و رفتارهای ایران و عربستان را استخراج خواهیم کرد. برای تحلیل این سیگنال‌های رفتاری-گفتاری از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده می‌شود و پس از رمزگذاری آن‌ها به رمزگشایی آن پیام‌ها پرداخته خواهد شد. در نهایت سیگنال‌های ارسالی دو بازیگر به طور کلی در دو مقوله بررسی می‌شوند: در بخش نخست علل تطویل مذاکرات مورد بررسی قرار می‌گیرد و به سه حوزه تقسیم می‌شود: اول، تهدید نظامی ایران و عربستان علیه یکدیگر دوم، کمک‌رسانی به متحدان منطقه‌ای توسط ایران و عربستان و سوم، مداخله ایران و عربستان در امور داخلی یکدیگر. در بخش دوم نیز سرعت توافقات اسفند ۱۴۰۱ ایران و عربستان بررسی می‌شود که آن نیز به سه حوزه تقسیم می‌شود: اول، کاهش تنش بین ایران و عربستان، دوم، همکاری‌های دوجانبه بین آن‌ها و در نهایت، ثبات منطقه‌ای در پرتو روابط ایران و عربستان.

۱. پیشینه پژوهش

ساعی و علیخانی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی چرخه تعارض در روابط جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی با تأکید بر دوره ۱۳۹۲-۱۳۸۴»، فرازوفرود روابط ایران و عربستان در قالب تعارض و همکاری را بررسی می‌کنند. نویسندگان معتقدند سه عامل «هویت، ژئوپلیتیک و ساختار نظام بین‌الملل» باعث می‌شود الگوی تعارض در روابط عربستان و ایران غالب‌تر باشد و همکاری آن‌ها تداوم نداشته باشد. شکوهی (۱۳۹۵)، در پژوهش خود «نقش برداشت‌های نخبگان در تنش میان ایران و عربستان سعودی» با استفاده از چارچوب برداشت و سوء برداشت رابرت جرویس و روش کیفی، برداشت‌های نخبگان ایران و عربستان و تأثیر آن‌ها بر افزایش تنش میان دو بازیگر را مورد بررسی قرار می‌دهد. یافته‌های پژوهش نشان داد که برداشت‌های نخبگان سیاسی و نظامی ایران در روابط میان ایران و عربستان در سه حوزه اغراق در برآورد توانمندی نظامی خود و ناچیز شمردن توانمندی نظامی دشمن، اغراق در دشمنی دشمن و برداشت از نیت‌ها و رفتارهای احتمالی کشورهای ثالث تأثیرگذار و قابل توجه بوده و به تشدید تنش‌ها کمک کرده‌اند. محمد و مورتی (۲۰۱۹) در مقاله «رقابت ایران و عربستان در خاورمیانه: پیامدهای آن بر امنیت ملی»، به تحلیل پیامدهای رقابت منطقه‌ای ایران و عربستان می‌پردازد. آن‌ها معتقدند تنش میان ایران و عربستان باعث شده است این دو بازیگر وارد یک جنگ نیابتی در کشورهای منطقه مانند یمن، سوریه، عراق و ... شوند که امنیت ملی و صلح منطقه را تهدید و بی‌ثبات کرده و معمای امنیت را پیچیده‌تر نموده‌اند. دیوسالار (۲۰۲۳) در مقاله خود با عنوان «نظامی سازی برداشت ایران از عربستان سعودی»، وضعیت منازعه و رقابت ایران و عربستان را بررسی می‌کند. وی با بیان اینکه جنگ‌های نیابتی بین ایران و عربستان در منطقه پس از ۲۰۱۵ افزایش یافته است اصلی‌ترین دلایل آن را جغرافیا، نظام سیاسی، مداخلات سیاسی، برنامه هسته‌ای و موشکی می‌داند. وی استدلال می‌کند که تهران به این نتیجه رسیده است که در وضعیت جنگ و خصومت کامل با عربستان سعودی قرار دارد و یک تهدید چندبعدی همه‌جانبه هستند. به‌طور کلی باید گفت که عده‌ای معتقدند عامل تأثیرگذار بر فرازو نشیب روابط عربستان و ایران هویتی است. عده‌ای دیگر ساختار بین‌الملل و نحوه توزیع قدرت را مؤثر می‌دانند اما در پژوهش حاضر با یک نگاه نوآورانه با استفاده از چارچوب سیگنالینگ رابرت جرویس، تأثیر سیگنال‌های رفتاری و گفتاری نخبگان سیاسی - نظامی ایران و عربستان در روابط بین آن‌ها بررسی می‌شود.

۲. رهیافت نظری

نظریه سیگنالینگ به این موضوع اشاره دارد که چگونه بازیگران سعی می‌کنند تصاویر دلخواه خود را به

نمایش گذارند تا دیگران را وادار به انجام کاری کنند که می‌خواهند و این تصویر می‌تواند واقعی باشد و یا فریبنده (Jervis, 2000: 67). سیگنال‌ها می‌توانند «پرهزینه و ارزان» باشند؛ در سیگنال‌های ارزان اطلاعات ارزشمند و یا تهدیدآمیزی وجود ندارد اما در سیگنال‌های پرهزینه هم اطلاعات ارزشمند و هم نشانه‌های تقابل یا همکاری وجود دارد. به همین دلیل بازیگران باید بر روی سیگنال‌های پرهزینه تمرکز کنند (Jervis, 2017: 106- 115).

نظریه سیگنالینگ که توسط رابرت جرویس مطرح شده است به یک مشکل اساسی ارتباط می‌پردازد: اینکه چگونه گیرنده می‌تواند تعیین کند که سیگنال دهنده، حقیقت را در مورد یک وضعیت یا رویدادی که سیگنال دهنده ممکن است به آن علاقه‌مند باشد، می‌گوید و برعکس، سیگنال دهنده چگونه می‌تواند گیرنده را متقاعد کند که حقیقت را می‌گوید، خواه آن را بگوید یا نه؟ زیرا دانستن در مورد دیگران به راحتی قابل درک نیست. افراد دارای ویژگی‌هایی هستند که بر نحوه تصمیم‌گیری ما برای تعامل با آن‌ها تأثیر می‌گذارد: وفاداری، قابلیت اعتماد، بی‌گناهی، سخاوت، انعطاف‌پذیری، توانایی مبارزه، بردباری، عزم، شایستگی، هوشمندی. مشکل این است که این ویژگی‌ها قابل مشاهده نیستند اما از طریق سیگنال‌های ارسالی و قابل مشاهده می‌توان بسیاری از حقایق را درک کرد هرچند اعتبارسنجی آن‌ها امری دشوار است. این سیگنال‌ها می‌تواند رفتار، گفتار و حتی حرکات بدنی طرف مقابل باشد (Gambetta, 2009: 168-170).

سه مکتب در مورد سیگنال‌دهی قابلیت‌ها و مقاصد وجود دارد: اولین مکتب فکری معتقد است که دولت‌ها ترجیح می‌دهند سلاح‌های جدید و فناوری‌های پیشرفته را به نمایش نگذارند، زیرا افشای چنین قابلیت‌هایی می‌تواند موقعیت سودمند آن‌ها را در صورت درگیری‌های متخاصم آتی تضعیف کند. فرض دوم این است که دولت‌ها باید بهترین توانایی‌های خود را برای ارتقای وضعیت بازدارندگی و ایجاد تصویر خود در هر دو سطح محلی و بین‌المللی نشان دهند. فرض سوم نشان می‌دهد که نمایش توانایی و نمایش قدرت نقش مهمی در تبدیل قدرت به پتانسیل چانه‌زنی بازیگر دارد (Siddique, 2020: 62). سیگنال‌دهی که یک عامل تعیین‌کننده مهم در تئوری بازدارندگی است در درجه اول بر سه مؤلفه متکی است: اعتبار، قابلیت و ارتباطات. برای اینکه بازدارندگی به‌طور قابل اعتماد عمل کند، برای یک بازیگر مهم است که توانایی خود و همچنین عزم و نیت خود را به‌طور مؤثر به دشمنان و رقبا منتقل کند. درک اعتبار و توانایی یک بازیگر برای اجرای سیاست در سطح دیپلماتیک مهم است. سومین عنصر مهم تئوری بازدارندگی، ارتباط هدفمند است که به‌عنوان سیگنال ساخته و درک می‌شود. درواقع ارتباط از طریق سیگنال‌ها مرکز نظریه

سیگنالینگ است. اعتقاد بر این است که اگر اهداف بازیگر A و بازیگر B یکسان باشند، ایجاد ارتباط بین سیگنال‌ها و ادراک آسان خواهد بود. با این حال، اگر اهداف متفاوت باشند (اگر در سطح اعلامی و عملیاتی با هم تضاد داشته باشند)، خطر ادراک نادرست به‌طور بالقوه غالب است (Siddique, 2020: 63-66)؛ بنابراین می‌توان گفت اکثر نظریات فرض می‌کنند که رفتار بازیگر ثابت می‌ماند و بر اساس این مفروض به تحلیل رفتار بازیگر می‌پردازند اما زیربنای نظریه سیگنالینگ به‌منظور پیش‌بینی آینده این نکته است که رفتار بازیگران در شرایط متفاوت تغییر خواهد کرد (Jervis, 2017: 116).

روابط ایران و عربستان به‌عنوان دو بازیگر مهم و تأثیرگذار خاورمیانه همواره بین رقابت، منازعه و همکاری در نوسان بوده است. این دو کشور با ارسال سیگنال‌های رفتاری و گفتاری سعی داشته‌اند اهداف، جایگاه و میزان توانایی موردنظر خود را به‌طرف مقابل القاء کنند که با اغراق و فریب نیز همراه بوده است. هرچند نخبگان سیاسی و نظامی ایران و عربستان در دوره‌هایی بنا بر شرایط منطقه‌ای و بین‌المللی سیگنال‌های مبتنی بر همکاری و دوستی برای یکدیگر ارسال کرده‌اند اما وزنه غالب سیگنال‌های آن‌ها پرهزینه و تقابل‌گرایانه بوده که نتیجه آن در جنگ‌های نیابتی منطقه در یمن، سوریه، عراق و... مشهود است. آن‌ها با سیگنال‌های نظامی و تهدیدآمیز به دنبال بازدارندگی و ارتقاء جایگاه منطقه‌ای خود هستند تا در صورت نیاز، قدرت چانه‌زنی خود را در مذاکرات بالا ببرند. این دو بازیگر از سال ۱۴۰۱ بعد از مذاکرات متعدد و ارسال سیگنال‌های مثبت نخبگان دو طرف نهایتاً در بهار ۱۴۰۲ توافقی مبنی بر همکاری سیاسی-اقتصادی میان آن‌ها با میانجیگری چین شکل گرفت اما همان‌طور که اشاره شد سیگنال‌ها و رفتار بازیگران ثابت نیست و تغییر رفتار ایران و عربستان از همکاری به منازعه و رقابت در آینده دور از ذهن نخواهد بود.

۳. روش‌شناسی: روش تحلیل محتوای کیفی

روش تحلیل محتوا بر این فرض بنا شده است که با تحلیل پیام‌های زبانی و متن می‌توان به کشف معانی، اولویت‌ها، نگرش‌ها، شیوه‌های درک و سازمان‌یافتگی جهان دست یافت (Sedq, 1996: p. 113). تحقیق کیفی از طرق مختلف با تفسیر سروکار دارد. در وهله اول، داده‌ها در تحقیقات کیفی استاندارد نیستند، اما نیازمند تلاش فعال در تفسیر از سوی محقق هستند. تحقیق کیفی با مطالب نمادین - داده‌های کلامی، داده‌های بصری، مصنوعات - سروکار دارد که جای زیادی برای تفسیر باقی می‌گذارد (Yard, 2012: 20-21). در پژوهش حاضر تحلیل محتوای کیفی را به‌عنوان یک روش تحقیق برای تفسیر ذهنی محتوای داده‌ها از طریق فرآیند طبقه‌بندی سیستماتیک کدگذاری و شناسایی مضامین یا الگوها تعریف می‌کنیم. نمونه‌های تحلیل محتوای کیفی معمولاً متشکل از متن‌هایی هستند که به‌طور هدفمند انتخاب شده‌اند که

می‌توانند سؤالات تحقیق موردبررسی را پاسخ دهند (Shava & et al., 2021: 554).

۴. جامعه آماری؛ جامعه نمونه و واحد تحلیل

جامعه آماری: با توجه به اینکه در این پژوهش در پی کاوش دیدگاه‌های نخبگان ایرانی و عربستانی هستیم، پس جامعه آماری ما بر اساس منطق تمام‌شماری کلیه سخنرانی‌های مکتوب نخبگان سیاسی- نظامی ایران و عربستان است که در متون فارسی و انگلیسی از سال ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۲ در دسترس قرار داشتند. جامعه نمونه و واحد تحلیل: با توجه به محدودیت فضای بحث در این تحقیق، به حداقل جامعه نمونه (نخبگان سیاسی- نظامی ایران و عربستان) اکتفا خواهیم کرد. واحد تحلیل در این پژوهش، موضوع می‌باشد.

واحد معنا و رمز: واحد معنا در این پژوهش، جمله است. رمزگذاری محتوا نیز بر اساس جمله خواهد بود. رمزگذاری فرآیندی است که باعث می‌شود اطلاعات خام به‌طور منظمی تغییر شکل یافته و به واحدهایی برای توصیف دقیق ویژگی‌های محتوایی تبدیل شوند.

۵. یافته‌ها

در این پژوهش، مطالعه اولیه‌ای در ارتباط با سیگنال‌های ارسالی مقام‌های ایرانی و عربستانی در دو دوره پیشامذاکرات و دوره توافق پکن انجام شد. با تحلیل محتوای اظهارات و رفتارهای نخبگان سیاسی- نظامی ایران در چند سال اخیر مشخص شد اغلب این سیگنال‌ها در دوره پیشامذاکرات حول سه محور اصلی می- چرخد: (۱) تهدید نظامی (۲) کمک‌رسانی به متحدان منطقه‌ای (۳) مداخله در امور داخلی. موارد موجود در سرعت توافقات نیز در سه گروه قابل‌بررسی هستند: (۱) کاهش تنش (۲) همکاری دوجانبه (۳) ثبات منطقه.

۵-۱. دوره پیشامذاکرات

۵-۱-۱. تهدید نظامی

در بخش اول؛ بحث اول، سیگنال‌هایی که نخبگان نظامی و سیاسی ایران و عربستان به یکدیگر منتقل می- کردند موردبررسی قرار گرفت. بر اساس اظهارات آن‌ها، ایران قدرت نظامی خود را به‌مراتب بالاتر از عربستان ارزیابی می‌کند که در صورت ایجاد تهدید از سوی عربستان، ایران می‌تواند زیرساخت‌های اقتصادی- نظامی عربستان را نابود کند و یکی از این تهدیدها همکاری هسته‌ای، سایبری و تسلیحاتی عربستان با اسرائیل است. از سوی دیگر عربستان در پاسخ به سیگنال‌های ایران، تهدیدهای نظامی را علیه ایران مطرح کرده است. آن‌ها توان نظامی خود را بیشتر از ایران می‌دانند که می‌توانند به ایران حمله نظامی انجام دهند. آن‌ها برنامه هسته‌ای و موشکی و حمایت‌های مالی- نظامی ایران از شیعیان منطقه را خلاف منافع عربستان تلقی می‌کنند که اقدامات متقابل آن‌ها را به دنبال دارد. به‌طور مشترک نخبگان ایران و

عربستان معتقدند که رقابت و منازعه آن‌ها در ابعاد مختلف جریان دارد و به همین دلیل مذاکرات و انعقاد توافق طولانی مدت بین آن‌ها را طولانی و سخت کرده است.

جدول (۱): سیگنال‌های مربوط به تهدید نظامی

رمز گشایی	رمز گذاری	دیدگاه افراد
۱. قدرت نظامی عربستان بیشتر از قدرت نظامی ایران است.	قدرت نظامی عربستان بیشتر از ایران است	احمد القطان: امیدوارم تهران قدرت نظامی ما را نیازماید، چراکه توان مقابله کافی با تهران را داریم (Online news, 2011)
۲. عربستان توان مقابله نظامی با ایران را دارد.	برنامه هسته‌ای و موشکی ایران تهدیدآمیز است.	بن سلمان: مشکل ما با ایران به سه حوزه برنامه هسته‌ای، برنامه موشکی و حمایت این کشور از شبه‌نظامیان مربوط می‌شود (Hamshahronline newspaper, 2021)
۳. برنامه هسته‌ای ایران و حمایت‌های موشکی ایران از متحدانش تهدیدی علیه عربستان است.	برنامه هسته‌ای عربستان به دلیل همکاری با اسرائیل تهدیدآمیز خواهد بود.	امیر عبداللہیان: عربستان سعودی به‌عنوان متحد رژیم صهیونیستی به دنبال استفاده از سلاح هسته‌ای در منطقه است.
۴. برنامه هسته‌ای عربستان برای تقویت همکاری با اسرائیل در راستای تقابل با ایران است.	عربستان از گروه‌های مخالف جمهوری اسلامی حمایت می‌کند.	سردار فضلی: اخیراً عربستان آمده و گروه‌های ضدانقلاب ... مثل حزب دموکرات کردستان و کومله و سایر گروهک‌های کوچک و بزرگ را تحریک به اقدام نظامی کرده است (Parsi News, 2016)
۵. عربستان از مخالفان ایران حمایت مالی و نظامی انجام می‌دهد.	عربستان و ایران در سه حوزه نظامی، اقتصادی و سایبری تقابل دارند.	غلامرضا جلالی رئیس سازمان پدافند غیرعامل: ما با عربستان در سه حوزه نظامی، اقتصادی و سایبری درگیری داریم (Radio Farda, 2017).
۶. ایران توانایی نظامی بالایی دارد که می‌تواند عربستان را از بین ببرد.	قدرت نظامی ایران بالاتر از توان نظامی عربستان است.	رحیم صفوی: در صورت اقدام نظامی عربستان سعودی علیه ایران، در روز نخست هزار موشک قصرهای پادشاهی این کشور را در ریاض ویران خواهد کرد (Radio Farda, 2017).
۷. ایران و عربستان منازعه و رقابت تسلیحاتی، نظامی و سایبری با یکدیگر دارند.	ایران قادر به حذف فیزیکی عربستان است.	فیروزآبادی: اگر عربستان خطایی کند تنبیهی می‌شود که دیگر خبری از عربستان سعودی و وهابیت در جهان نباشد (Entekhabat, 2016)

۵-۱-۲. کمک‌رسانی به متحدان منطقه‌ای

در بحث دوم، یعنی کمک‌رسانی به متحدان منطقه‌ای، نخبگان عربستان با هشدار به ایران مبنی بر کمک به شیعیان و دخالت در امور منطقه، ایران را مانع اصلی حل و فصل بحران‌های منطقه‌ای همچون بحران سوریه و یمن می‌داند که تنها هدف آن افزایش نفوذ و قدرت منطقه‌ای است. نخبگان ایران نیز عربستان را اصلی‌ترین حامی افراطی‌گری و گروه‌های افراطی همچون داعش در منطقه می‌داند. همچنین با توجه به اینکه ایران نسبت به اسرائیل و تحرکات آن در فلسطین حساس است، نخبگان عربستان بارها در اظهارات خود بر

عادی سازی روابط اعراب به ویژه فلسطین با اسرائیل تأکید کرده‌اند که با واکنش گفتاری و عملی منفی ایران مواجه شده‌اند. این رویکرد ایران و عربستان باعث شده دو طرف یکدیگر را به دخالت در امور منطقه در راستای منافع خود متهم کنند که در تضاد و تقابل با یکدیگر قرار دارند.

جدول (۲): سیگنال‌های مربوط به کمک‌رسانی به متحدان منطقه‌ای

رمز گشایی	رمز گذاری	دیدگاه افراد
	قدرت شیعیان در منطقه افزایش یافته و باید با آن مقابله کرد.	ترکی الفیصل: شیعیان امروز توانسته‌اند بر بسیاری از کشورها مسلط شوند... به زودی آشکارا در مقابل آن‌ها خواهیم ایستاد (Young Journalists Club, 2013)
۱. قدرت نظامی - سیاسی شیعیان با حمایت ایران در منطقه بالا رفته و عربستان باید در مقابل آن بایستد.	اسرائیل و فلسطین با یکدیگر توافق خواهند کرد.	فیصل بن فرحان: تحقق صلح و ثبات دائم تنها از طریق توافق میان فلسطینی‌ها و اسرائیلی‌ها ممکن است (Vatanemroz, 2019)
۲. عادی سازی روابط اسرائیل و فلسطین در دستور کار عربستان قرار دارد.	ایران عامل تداوم جنگ یمن است.	بن سلمان: ایران عامل جنگ یمن است و نیروهای یمنی ابزار دست تهران هستند (Hamshahrionline newspaper, 2021)
۳. انصارالله یمن نیروی نیابتی ایران است که موجب تداوم بحران یمن شده‌اند و عربستان به دنبال خاتمه آن است.	ایران کمک نظامی به انصارالله می‌کند.	احمد عسیری: ایران برای استقرار نیرو و موشک در یمن برنامه‌ریزی می‌کرد (Parsi News, 2016)
۴. ایران برای افزایش قدرت و نفوذ منطقه‌ای خود در کشورهای منطقه دخالت می‌کند.	ایران برخلاف عربستان در کشورهای منطقه مداخله می‌کند	احمد القطان: آن‌ها (ایرانیان) عربستان سعودی را متهم به دخالت در امور بحرین کردند (Online news, 2011)
۵. ایران از تروریسم در منطقه جهان حمایت مالی و نظامی دارد.	ایران از تروریسم منطقه‌ای و جهانی حمایت می‌کند.	عادل الجبیر: از سال ۱۹۷۹ ایران حامی اصلی تروریسم در سراسر جهان بوده است (Al Arabiya, 2017)
۶. ایران نه تنها اراده‌ای برای پایان بحران سوریه ندارد بلکه عامل تداوم آن است.	ایران در امور داخلی لبنان دخالت می‌کند.	سعود الفیصل: ایران پشت کودتایی است که در لبنان اتفاق افتاد (Radio Farda, 2008)
۷. عربستان منشأ افراطی‌گری در منطقه است.	ایران مانع خاتمه بحران سوریه است.	فیصل بن فرحان: نیروهای نیابتی تهران مانع یافتن راه‌حلی برای خروج از جنگ سوریه می‌شوند (Irna, 2019)
	ایران عامل بی‌ثباتی منطقه است.	عبدالله المعلمی: رفتارهای ایران منطقه را بی‌ثبات کرده است... که نشانگر عدم احترام به قطعنامه‌های بین‌المللی به خصوص قطعنامه‌های ۲۲۱۶ و ۲۲۳۱ شورای امنیت است (Irna, 2019).
	عربستان حامی جریان‌های تکفیری در منطقه است.	سید ابراهیم رئیسی: منشأ تغذیه بیشتر جریان‌های تکفیری، عربستان است (Mehr news agency, 2014)

جدول (۳): سیگنال‌های مربوط به مداخله در امور داخلی

رمز گشایی	رمز گذاری	دیدگاه افراد
<p>۱. عربستان به دنبال جنگ داخلی در ایران است.</p> <p>۲. ایران باعث ناآرامی در مراسم حج می‌شود.</p> <p>۳. امارات حاکم واقعی جزایر سه‌گانه است و عربستان از خواسته امارات حمایت می‌کند.</p> <p>۴. شبکه ایران اینترنشنال که مورد حمایت عربستان است موجب آشوب و ناآرامی در ایران است.</p> <p>۵. در ناآرامی‌های ۱۴۰۱ ایران، عربستان از مخالفان جمهوری اسلامی حمایت مالی انجام داد.</p> <p>۶. مردم عربستان از فقر و فساد رنج می‌برند.</p> <p>۷. اسرائیل با همکاری عربستان در حال دخالت در امور داخلی ایران هستند.</p> <p>۸. دخالت عربستان در ایران اقدام متقابل ایران را به دنبال دارد.</p>	<p>ایران را درگیر جنگ داخلی می‌کنیم.</p>	<p>بن سلمان: ما منتظر نمی‌مانیم که عربستان میدان جنگ شود، بلکه تلاش می‌کنیم نبرد را به درون ایران بکشانیم (Fars news, 2022)</p>
	<p>ایران باعث اختلال در مراسم حج می‌شود.</p>	<p>احمد القطان: آن‌ها (ایرانیان) به عربستان می‌آید و باعث آشوب در طول فصل حج می‌شوند (Entekhabat, 2011)</p>
	<p>جزایر سه‌گانه به امارات تعلق دارد.</p>	<p>عبدالله المعلمی: ایران سه جزیره تنب بزرگ، تنب کوچک و موسی را که متعلق به امارات متحده عربی است، تصرف کرده است (Irna, 2019).</p>
	<p>شبکه ایران اینترنشنال از تجزیه‌طلبان حمایت می‌کند.</p>	<p>بیانیه وزارت اطلاعات ایران: این شبکه (ایران اینترنشنال) رسماً به خط تجزیه ایران مقتدر و یکپارچه روی آورد (Online democracy, 2022).</p>
	<p>عربستان در ناآرامی‌های ایران از مخالفان حمایت مالی می‌کند.</p>	<p>سید اسماعیل خطیب: در حوادث اخیر.. در هزینه کردن دست رژیم سعودی واضح‌تر بود (Mizan online news agency, 2022).</p>
	<p>نظام سیاسی - اقتصادی عربستان یک نظام ضعیف و ناکارآمد است.</p>	<p>صفوی: سعودی‌ها با درک ضعف نظام سیاسی قدرت مطلقه پادشاهی و چالش‌های درونی طیف شاهزادگان جوان و ماجراجو و تهدیدهای جمعیتی خودشان از فقر و فلاکت قسمت عمده‌ای از مردم عربستان، می‌خواهند فرار به جلو انجام دهند (Etemad newspaper, 2015)</p>
	<p>عربستان و اسرائیل علیه ایران متحد شده‌اند.</p>	<p>جعفری: آل سعود با همکاری رژیم صهیونیستی در حال تلاش برای ایجاد توطئه در کشور ما هستند (Iranian diplomacy, 2016).</p>
	<p>ایران اینترنشنال در امور داخلی ایران دخالت می‌کند.</p>	<p>سلامی: شما (عربستان) از طریق این رسانه‌ها در امور داخلی ما دخالت می‌کنید، ما به شما گفتیم، مراقب باشید (Online news, 2022)</p>

۵-۱-۳. مداخله در امور داخلی

در بحث سوم که به مداخله ایران و عربستان در امور داخلی یکدیگر می‌پردازد، نخبگان عربستان بارها به صورت مستقیم و غیرمستقیم درباره امور داخلی ایران اظهار نظر کرده‌اند و از طریق رسانه‌هایی چون ایران اینترنشنال و همکاری با اسرائیل برای انجام عملیات‌های خرابکارانه در ایران بر حوادث داخلی ایران تأثیر گذاشته‌اند و این امر باعث شده است ایران، عربستان را در تنش‌های داخلی خود مؤثر بداند که باید پاسخ آن را بدهد. در مقابل نخبگان عربستان، ایران را متهم به اخلال در مراسم حج و تحریک شیعیان عربستان می‌کند که باید عمل متقابل در برابر آن انجام شود. این مداخله متقابل در امور یکدیگر باعث ایجاد حس بی‌اعتمادی بین دو بازیگر می‌شود که مانع یک رابطه دوستانه مداوم بین آن‌ها شد.

نکات گفته شده سیگنال‌های گفتاری نخبگان ایرانی و عربستانی بود در حالی که سیگنال‌های غیرزبانی نیز وجود دارند. درباره ایران می‌توان به افزایش توان نظامی و نمایش آن، حمایت مستشاری از حوثی‌ها در یمن، حضور نیروهای قدس در سوریه و عراق، فعالیت‌های تبلیغاتی آن‌ها در مراسم حج و... اشاره کرد. ایران سال‌ها تهدید کرده که اگر نتواند در نتیجه تحریم‌های ایالات متحده به صادرات نفت خود ادامه دهد، چنین امری را برای دیگر کشورهای منطقه نیز غیرممکن می‌کند. هرچند ایران هرگونه دست داشتن در حمله به تأسیسات نفتی آرامکو را رد کرده است اما حملات ۱۴ سپتامبر به مجموعه‌های فرآوری نفت سعودی در خریص و بقیق نگرانی‌ها را درباره آسیب‌پذیری زیرساخت‌های مهم انرژی عربستان در برابر حملات ایران تشدید کرده و بر تهدیدی که عربستان از سوی ایران احساس می‌کند، تأثیر گذاشت (Iranian diplomacy, 2018). این اقدامات می‌تواند جنبه تدافعی داشته باشد چنانکه ایران بارها بر آن تأکید کرده است اما عدم اطمینان عربستان نسبت به ایران باعث شده است آن‌ها از رویکرد ایران یک ادراک مبتنی بر تهاجم داشته باشند. از سوی دیگر عربستان نیز سیگنال‌های منفی به سوی ایران ارسال کرد از جمله:

- استقبال و حمایت عربستان از اقدام دولت ترامپ در قرارداد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران در فهرست گروه‌های تروریستی آمریکا در سال ۲۰۱۹ (Euronews, 2018)
- تلاش برای ایجاد ائتلاف‌های سیاسی گسترده در مقابل ایران (حمله به یمن، مشارکت جدی در شکل‌دهی به سازمان موسوم به ناتو عربی از سال ۲۰۱۸ و ...) (Eltiaminia & et al., 2015: pp. 185-186).
- همکاری‌های ریاض با دولت ترامپ برای تشدید فشارهای اقتصادی بر ایران (Moulaee, 2014).
- تلاش گسترده برای ارتقای توان نظامی و تسلیحاتی نیروهای مسلح سعودی

- همکاری با اسرائیل در جهت ضربه زدن به محور مقاومت (Amiri & et al., 2017: pp. 28-29).
- دریافت بودجه دوپست و پنجاه میلیون دلاری ایران اینترنشنال از سوی عربستان سعودی (Gholami & et al., 2022: p. 283).

اما مجموعه تحولاتی باعث شد دو بازیگر به سمت تنش‌زدایی حرکت کنند. از یک‌سو، عربستان امیدوار بود تا با سیاست «فشار حداکثری» ترامپ، قدرت منطقه‌ای ایران، رو به افول گذارد؛ اما آنچه حاصل شد، پیروزی ایران و متحدانش در سوریه و عراق و ناکامی عربستان در یمن بود. قتل جمال خاشقچی در ۲ اکتبر ۲۰۱۸ نیز به رسوایی سیاسی برای عربستان تبدیل شد که بر روابط آن با آمریکا و ترکیه -متحد سابق این کشور در سوریه- تأثیر گذاشت؛ تا جایی که بایدن وعده داد، بهای بیشتری برای نقض حقوق بشر توسط عربستان در نظر خواهد گرفت و دیگر تسلیحات تهاجمی، در اختیار ریاض برای حمله به یمن قرار نخواهد داد. ریاست جمهوری جدید آمریکا، حتی حوثی‌ها را از فهرست گروه‌های تروریستی در آمریکا خارج کرد (Bagheri, 2022: p. 73). به دنبال آن حملات تابستان ۲۰۱۹ به تأسیسات نفتی آرامکو به عربستان آموخت که دیگر نمی‌تواند تنها بر روی ایالات متحده برای محافظت از پادشاهی در برابر ایران حساب کند. عربستان به نقش ایران در یمن به‌عنوان یک تهدید وجودی نگاه می‌کند و از طرف دیگر ایران، شبکه ایران اینترنشنال که مورد حمایت عربستان است را منبع اصلی خرابکاری‌های داخلی خود می‌داند (Sadjadpour, 2023). همچنین عربستان در سال‌های اخیر با تمرکز بر چشم‌انداز توسعه ۲۰۳۰، میلیاردها دلار برای اجرای این چشم‌انداز سرمایه‌گذاری کرده است که تشدید تنش با ایران، بودجه این پروژه را تهدید می‌کند. از سوی دیگر افزایش تحریم‌های اولیه و ثانویه علیه ایران، طولانی شدن مذاکرات ایران با ۵+۱، تحولات و ناآرامی‌های داخلی و نیاز به افزایش مراودات سیاسی-اقتصادی با چین و همسایگان همگی باعث شد دو بازیگر در راستای کاهش تنش گام بردارند و وارد دور جدیدی از مذاکرات شوند (Farouk, 2023).

۲-۵. دوره مذاکرات

۲-۵-۱. کاهش تنش

در بخش دوم، بحث اول سیگنال‌های مثبتی بر کاهش تنش مطرح شده که بر اساس آن هرچند ایران و عربستان اختلافات و تعارضاتی دارند اما در مراحل اول گفتگو سعی می‌کنند با تأکید بر نقاط مشترک زمینه اعتمادسازی به یکدیگر را فراهم کنند. به عبارتی الزامات منطقه‌ای و بین‌المللی باعث شده است آن‌ها به سمت کاهش تنش و عادی‌سازی روابط حرکت کنند که این مهم در اظهارات رهبران دو کشور کاملاً

مشهود است و توافق اخیر میان آن‌ها از مهم‌ترین گام‌های دو طرف در جهت تأمین منافع ملی و منافع منطقه است.

جدول (۴): سیگنال‌های مربوط به کاهش تنش

رمزگذاری	رمز گذاری	دیدگاه افراد
<p>۱. ایران و عربستان اختلافاتی با یکدیگر دارند اما از طریق گفتگو به دنبال حل آن‌ها هستند.</p> <p>۲. ایران و عربستان هر دو به دنبال روابط عادی با یکدیگر هستند.</p> <p>۳. رهبران عربستان به دنبال کاهش تنش با ایران هستند.</p> <p>۴. کاهش تنش بین ایران و عربستان، منافع ملی دو بازیگر و منافع منطقه را تأمین می‌کند.</p>	گفتگو مسیر حل اختلافات ایران و عربستان است.	خطیب‌زاده: گفت‌وگوهای ما با عربستان با یک فهمی نسبت به نقاط اختلافی و اشتراکی جلو می‌رود (Fars news, 2022).
	عربستان به دنبال روابط عادی با ایران است.	بن فرحان: ما خواهان برقراری روابط عادی با این کشور (ایران) هستیم (Fars news, 2022).
	ایران از گفتگو و روابط عادی با عربستان استقبال می‌کند	امیر عبداللهیان: از بازگشت روابط دیپلماتیک دو کشور به حالت طبیعی و افتتاح سفارتخانه‌ها در چارچوب گفت‌وگوهایی که خواهیم داشت، استقبال می‌کنیم (Fars news, 2022).
	ایران یک کشور دوست است.	احمد الدلیس: ایران دوست عزیز ماست (Online news, 2023).
	منافع ایران و عربستان در تعامل و گفتگو است.	سید ابراهیم رئیسی: اقتضای اعتقادات اسلامی، حسن همسایگی و منافع دو ملت در گفت‌وگو و تعامل تهران و ریاض است (Alef, 2023).
	عربستان دشمن ایران نبوده است.	سید ابراهیم رئیسی: عربستان را هیچ‌وقت به‌عنوان دشمن نمی‌دیدیم (New news, 2023).
	عربستان بر توافق خود با ایران تأکید دارد.	عبدالعزیز الشمیری: عربستان با جدیت توافق خود با ایران را پیگیری می‌کند (Young Journalists Club, 2023).

۲-۲-۵. همکاری دوجانبه

در بحث دوم، سیگنال‌هایی که بر همکاری دوجانبه ایران و عربستان دلالت می‌کند بررسی شد. در طول دوران مذاکرات دو طرف و پس از توافق، مقامات ایران و عربستان بر گسترش روابط اقتصادی، سیاسی و فرهنگی تأکید داشتند و معتقدند این روابط می‌تواند با سایر کشورهای منطقه نیز برقرار شود که البته زمینه‌های آن باید توسط دو قدرت منطقه‌ای یعنی ایران و عربستان بدون در نظر گرفتن سلیقه و خواسته کشورهای فرامنطقه‌ای فراهم شود.

جدول (۵): سیگنال‌های مربوط به همکاری دوجانبه

رمز گشایی	رمز گذاری	دیدگاه افراد
	ایران فعالیت دیپلماتیک خود در عربستان را آغاز می‌کند.	خطیب زاده: تمرکز بر آغاز فعالیت نمایندگی جمهوری اسلامی ایران نزد سازمان همکاری اسلامی در جده است (Fars news, 2022).
۱. ایران و عربستان به دنبال استفاده از ظرفیت‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی یکدیگر هستند.	ایران از بازگشت روابط ایران و عربستان به روابط عادی استقبال می‌کند.	امیرعبداللهیان: ما از بازگشایی سفارتخانه‌ها و بازگشت روابط به حالت طبیعی و حتی از توسعه روابط با عربستان سعودی استقبال می‌کنیم (Fars news, 2022).
۲. همکاری ایران و عربستان می‌تواند به کل منطقه تسری پیدا کند و سایر کشورهای منطقه با ایران وارد مرادوات سیاسی - اقتصادی شوند.	ایران و عربستان همکاری اقتصادی خود را گسترش دهند.	امیرعبداللهیان: هر دو طرف در خصوص توسعه روابط اقتصادی و تجاری خود در ماه‌ها و سال‌های آینده توافق کردیم (Donya-e-Eqtasad newspaper, 2023).
۳. عربستان با در نظر گرفتن منافع ملی خود به دور از خواسته‌های آمریکا به دنبال برقراری روابط گسترده با ایران است.	توافق با عربستان می‌تواند زمینه همکاری ایران با عربستان و سایر کشورهای منطقه را فراهم کند.	سید محمد حسینی: عربستان نقشه حائز اهمیتی بر روی کشورهای حاشیه خلیج فارس دارد از این جهت این همکاری‌ها می‌تواند در زمینه‌های امنیتی، اقتصادی و سیاسی تأثیرگذار باشد (Fars news, 2022).
۴. زمینه‌های گسترش روابط دو بازیگر توسط دو طرف باید فراهم شود.	ایران و عربستان از ظرفیت‌های اقتصادی یکدیگر استفاده کنند.	سیداحسان خاندوزی: از فرصت دیپلماسی اقتصادی و پیگیری سیاست همسایگی و سیاست منطقه‌ای دولت در این سفر بهره‌مند شدیم (Online news, 2023).
	روابط و منافع عربستان تنها بر مدار آمریکا نمی‌چرخد.	خالد الفالح: رابطه عربستان سعودی با آمریکا به قیمت روابط ریاض با بقیه کشورها نخواهد بود و تصمیمات آن بر اساس منافع خودش خواهد بود (Hamshahronline newspaper, 2023).
	همکاری‌های ایران و عربستان گسترش پیدا کنند.	بن فرحان: همکاری‌های اقتصادی، توسعه‌ای و فرهنگی در دستور کار تهران و ریاض قرار دارد (Alef, 2023).
	عربستان به دنبال گسترش همکاری‌های خود با عربستان است.	عصام بن سعد بن سعید: هیئت‌وزیران ... مسیر همکاری‌های مشترک و چندجانبه را برای توسعه در افق‌های گسترده‌تر در سطوح مختلف بررسی کرد (Young online, 2023).

۵-۲-۳. ثبات منطقه

در بحث سوم، سیگنال‌های مربوط به ثبات منطقه‌ای مورد بررسی قرار گرفت. ایران و عربستان همواره بر ثبات منطقه‌ای تأکید داشتند اما راه‌حل‌های متفاوتی برای آن داشتند که منجر به اختلاف و تعارض آن‌ها می‌شد اما آشفتگی و تنش‌های شدید سال‌های اخیر باعث شد اراده سیاسی جدی از سوی دو طرف برای ایجاد ثبات نسبی در منطقه ایجاد شود. آن‌ها به طور مشترک توافق دارند که ثبات منطقه در پرتو فعال دیپلماسی کشورهای منطقه با یکدیگر و بدون دخالت کشورهای خارجی تأمین می‌شود.

جدول (۶): سیگنال‌های مربوط به ثبات منطقه

رمز گذاری	رمز گذاری	دیدگاه افراد
	عربستان به دنبال ایجاد راهی برای ثبات منطقه است.	بن فرحان: ما همیشه گفته‌ایم که می‌خواهیم راهی برای ایجاد ثبات در منطقه پیدا کنیم (Fars news, 2022).
	ایران در راستای منافع و ثبات منطقه گام‌های جدی برداشته است.	وزارت خارجه ایران: دولت در مسیر تأمین منافع ملت ایران و ملت‌های مسلمان و برای تحقق و تحکیم صلح و ثبات فراگیر و تأمین منافع مشترک و جمعی دولت‌ها و ملت‌های منطقه، عزم جدی داشته و گام‌های مؤثر و روبه‌جلو طراحی کرده است (Fars news, 2023).
۱. ایران و عربستان به‌طور مشترک به دنبال ایجاد ثبات در منطقه هستند و راه-حل آن توافق دو قدرت منطقه‌ای است.	توافقی مانند توافق ایران و عربستان می‌تواند بین ایران و بحرین نیز اتفاق بیافتد.	ناصر کنعانی: این تحول مثبت (توافق ایران و عربستان) در رابطه ایران و عربستان می‌تواند در رابطه با سایر کشورهای منطقه از جمله بحرین اتفاق بیفتد (Fararo, 2023).
۲. رفاه و امنیت کشورهای منطقه با ایجاد ثبات ایجاد می‌شود که مستلزم دیپلماسی فعال همسایگان است.	رابطه ایران با عربستان به ثبات خلیج فارس منجر می‌شود.	محمدباقر قالیباف: احیای روابط با عربستان یک گام مهم در راستای ثبات منطقه و خلیج فارس و توسعه سیاسی و اقتصادی ذیل همکاری‌های منطقه‌ای است (Fars news, 2022).
۳. ثبات منطقه مستلزم جلوگیری از دخالت بازیگران خارجی است و این در سایه توافق ایران و عربستان اتفاق می‌افتد.	عربستان به دنبال تنش در منطقه نیست.	هشام الغنام: عربستان پروژه‌ها و سرمایه‌گذاری‌های بزرگی دارد و خواهان تشدید تنش در منطقه نیست (Newsletters, 2023).
	همکاری ایران و عربستان به عدم دخالت کشورهای خارجی در منطقه منجر می‌شود.	بن فرحان: با گسترش تعامل کنونی ایران و عربستان در سطح همه کشورهای اسلامی، دستاوردهای بی‌پایانی پدید خواهد آمد و تضمینی است برای اینکه هیچ کشور خارجی در منطقه ما دخالت نکند (Alef, 2023).
	ایجاد ثبات در منطقه وظیفه ایران و عربستان است.	محمد کاظم آل صادق: منطقه ما نیاز به هماهنگی و ثبات دارد و این وظیفه همه از جمله ایران و عربستان است (Young Journalists Club, 2023).

درباره سیگنال‌های رفتاری ایران و عربستان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- تهران تأیید کرد که پیام‌هایی از عربستان سعودی از طریق دولت سوئیس دریافت کرده است و تهران و ریاض در مجموع پنج دور گفتگو در عراق و سه دور نشست امنیتی در مسقط برای دستیابی به توافق در پکن برگزار کردند (Keynoush, 2023).
- وزرای خارجه کشورها با افتتاح سفارتخانه‌ها، از سرگیری بازدیدهای رسمی و تسهیل صدور روادید برای شهروندان موافقت کردند (Aljazeera, 2023).
- آن‌ها موافقت کردند که یک پیمان امنیتی را که ۲۲ سال پیش برای همکاری در زمینه تروریسم، قاچاق مواد مخدر، پول‌شویی و یک توافقنامه دیگر در زمینه تجارت و فناوری امضا شده بود، تمدید کنند (Rascoe & Amos, 2023).
- روابط تجاری عربستان سعودی در دو دهه گذشته به‌طور قابل توجهی با چین (به‌عنوان یکی از متحدان ایران) رشد کرده است. توافق هر دو طرف برای مشارکت با چین به‌طور بالقوه بخشی از رقابت خلیج فارس را کاهش می‌دهد (Burton, 2023).
- نمایندگی‌های دیپلماتیک در دو شهر بزرگ دیگر یعنی مشهد در ایران و جدّه در عربستان سعودی آغاز به کار خواهند کرد (Harb, 2023).

۶. آینده روابط ایران و عربستان

درباره توافق اخیر ایران و عربستان عمدتاً سه رویکرد وجود دارد:

رویکرد اول، این توافق را یک توافق استراتژیک می‌داند. به باور آن‌ها شوک نزدیکی بین عربستان سعودی عمدتاً سنی مذهب، بزرگ‌ترین صادرکننده نفت جهان و ایران با اکثریت شیعه که به شدت با دولت‌های غربی بر سر فعالیت‌های هسته‌ای اش در تضاد است، این پتانسیل را دارد که روابط را در سراسر منطقه‌ای که برای دهه‌ها با آشفتگی مشخص می‌شود، تغییر دهد (France24, 2023). از سوی دیگر این توافق باعث نگرانی بسیاری از سیاستمداران اسرائیلی شده است که به دنبال انزوای جهانی برای دشمن سرسخت خود ایران هستند. نفتالی بنت، نخست‌وزیر سابق اسرائیل، این پیمان را تحولی «جدی و خطرناک» و «ضربه مهلکی به تلاش برای ایجاد اتحاد منطقه‌ای» علیه جمهوری اسلامی توصیف کرد (Wintour, 2023).

رویکرد دوم، توافق را یک توافق تاکتیکی ارزیابی می‌کنند. این رویکرد معتقد است؛ توافق ایران و عربستان یک تنش‌زدایی تاکتیکی است که دو خدمت دوجانبه است، اما یک معامله بزرگ و استراتژیک نیست. این محاسبات استراتژیک هیچ‌یک از طرفین را به شیوه‌ای انقلابی تغییر نمی‌دهد و

بنابراین بعید است که در کوتاه‌مدت محیط امنیتی منطقه را به‌طور قابل توجهی تغییر دهد. در واقع، فرازونشیب زیادی به جای تغییرات بنیادی در روابط عربستان و ایران وجود خواهد داشت. با این حال، اهمیت این توافق در ایجاد اعتماد متقابل و هموار کردن راه برای گام‌های بعدی به‌سوی یکپارچگی منطقه‌ای اقدام اندکی نیست. همان‌طور که ناظران به تفصیل بررسی کرده‌اند، تحول به سمت یک سیستم امنیتی صلح‌آمیز و همکاری در خلیج فارس یک فرآیند گام‌به‌گام است که در آن آشتی عربستان و ایران یکی از مراحل اجتناب‌ناپذیر آن است (Alghannam, 2023 Divsallar &); اما به‌طور کلی باید گفت حتی اگر چین اراده جدی برای برقراری روابط دیپلماتیک بین ایران و عربستان را داشته باشد، ظرفیت تحمیل خواسته خود بر دو بازیگر را ندارد، زیرا نارضایتی‌ها و اختلافات عمیقی میان آنان به جهت ایدئولوژیکی و ژئوپلیتیکی وجود دارد. از اختلاف بر سر برنامه هسته‌ای ایران گرفته تا مواضع ایران در یمن و سوریه (Rascoe & Amos, 2023).

و در نهایت رویکرد سوم، یک نگاه بینابین و مبتنی بر شرایط اتخاذ می‌کند. آن‌ها معتقدند اگرچه توافق با چالش‌های مهمی مواجه است، اما چشم‌انداز آن می‌تواند ثبات منطقه را به ارمغان بیاورد که در درجه اول به نفع مردم منطقه خواهد بود. همچنین مزایایی برای کشورهای غربی و چین به همراه دارد که - با وجود رقابت گسترده‌تر جهانی - منافع مشترکی در تضمین ثبات منطقه دارند. اروپایی‌ها اکنون باید در نظر بگیرند که چگونه می‌توانند به تثبیت دستاوردهای تثبیت‌کننده توافق کمک کنند، حتی در شرایطی که مشکلات جاری با ایران را پشت سر می‌گذارند. با این حال تکاپوهای نظام بین‌الملل تحت تأثیر توزیع قدرت است و زیرسیستم‌ها (سیستم‌های منطقه‌ای) تابعی از سیستم هستند از این‌رو باید گفت هرگونه تنش و همکاری میان قدرت‌های بزرگ به‌ویژه چین و آمریکا قابل تسری به خاورمیانه و بازیگران اصلی آن یعنی ایران و عربستان است (Barnes, 2023). به همین دلیل با توجه به آنچه بیان شد می‌توان انتظار داشت، روابط آینده ایران و عربستان متأثر از شرایط نظام بین‌الملل، الزامات منطقه‌ای و روند اعتمادسازی دو طرف است. اگر آمریکا و چین به توافقی با یکدیگر برسند از ایران و عربستان به‌عنوان کارت بازی در مقابل یکدیگر برای گرفتن امتیازات بیشتر استفاده می‌کنند و یا آنکه اگر ایران و عربستان نسبت به متحدان منطقه‌ای خود از جمله حزب‌الله لبنان، یمن، سوریه و سایر کشورها دچار اختلاف نظر شوند احتمال اینکه بار دیگر به روابط مبتنی بر تنش برگردند زیاد است و نهایتاً اینکه در دو کشور گروه‌هایی وجود دارند که ممکن است با هرگونه روابط دوجانبه ایران و عربستان مخالف و درعین حال در روند تصمیم‌گیری نیز تأثیرگذار باشند که می‌توانند سیگنال‌های تنش‌زایی را به طرف مقابل ارسال کنند و توافق به حاشیه برود؛

بنابراین مراقبت و رفتار مبتنی بر اعتمادسازی به‌ویژه در گام‌های ابتدایی روابط دوجانبه بسیار مهم و سرنوشت‌ساز است.

۷. نتیجه‌گیری

ایران و عربستان به‌عنوان دو واحد سیاسی- فضایی تعیین‌کننده در منطقه‌ی خاورمیانه و نیز خلیج فارس، دارای اشتراکات جغرافیایی در دو بعد انسانی و طبیعی بسیاری هستند. با این حال، کدهای ژئوپلیتیکی که این دو کشور برای رقابت در محیط خارجی ترسیم کرده‌اند، تضاد منافع و اهداف را به وجود آورده و باعث رویارویی و واگرایی دو کشور در اغلب اوقات شده است. واگرایی و تنش در روابط دو کشور، به‌ویژه پس از تحولات جهان عرب و بی‌ثباتی در سوریه و یمن، شکل جدی‌تری به خود گرفت تا جایی که به قطع روابط دیپلماتیک آن‌ها منجر شد. تاریخ رابطه ایران و عربستان سعودی بیش از آنکه شاهد دوستی آن‌ها باشد، نظاره‌گر رقابت‌ها و دشمنی میان آن‌ها بوده است. این رقابت و دشمنی، دلایل عمده‌ای دارد و در هر دوره‌ای، برخی از دلایل از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌شوند. پرسش اصلی پژوهش حاضر این بود که: سیگنال‌های ارسالی نخبگان سیاسی- نظامی ایران و عربستان چه تأثیری بر روابط آن‌ها داشته است؟ برای پاسخ به این پرسش سیگنال‌های نخبگان نظامی- سیاسی عربستان و ایران استخراج، رمزگذاری و نهایتاً رمزگشایی شد. سیگنال‌های ارسالی نخبگان سیاسی و نظامی ایران و عربستان به یکدیگر سبب شده در حوزه مذاکرات، ایران تا حدی از مواضع مبتنی بر دیپلماسی خود فاصله بگیرد و این تلقی را داشته باشد که باید عمق استراتژیک خود در منطقه را برای مقابله با تهدید احتمالی عربستان افزایش دهد که با واکنش شدید عربستان مواجه شده است. همچنین عربستان به پیروی از متحدان غربی خود مذاکرات خود با ایران را مشروط به تغییر رفتار منطقه‌ای ایران نموده که این مسئله باعث می‌شود سوءبرداشت و عدم اطمینان در میان نخبگان ایرانی به‌ویژه نخبگان نظامی ایجاد شود. مسئله تقابل با اسرائیل نیز که جزء سیاست‌های ثابت ایران است و به بیانی می‌توان گفت خط قرمز سیاست‌های منطقه‌ای ایران محسوب می‌شود، به‌طور مستقیم توسط عربستان هدف قرار گرفته که موجب حساسیت شدید ایران شده است. از سوی دیگر سیگنال‌های ارسالی ایران مبنی بر حمله احتمالی به عربستان، مداخله و اظهارنظر در امور داخلی عربستان به‌ویژه در مراسم حج، حمایت از یمن و سوریه در مقابل عربستان باعث شده است عربستان با یک رویکرد محافظه- کارانه بر سر میز مذاکره با ایران حاضر شود و منافع سایر متحدانش را بر مذاکره و توافق با ایران ترجیح می‌دهد. در تحلیل بخش دوم نیز مشخص شد که در یک سال اخیر ایران و عربستان سیگنال‌های مبنی بر کاهش تنش، گسترش روابط دوجانبه و ایجاد ثبات در منطقه به یکدیگر ارسال کردند که ادراک دو

بازیگر را به یکدیگر نزدیک کرد و نهایتاً منجر به توافق اسفند ۱۴۰۱ ایران و عربستان شد. توافقی که با عنایت به ادراکات دو بازیگر از هزینه‌های احتمالی بر سیاست خارجی و ارسال سیگنال عربستان مبنی بر اولویت بخشی به توسعه اقتصادی، پیش‌بینی می‌شود روابط ایران و عربستان در یک دوره میان‌مدت با گذار از منازعه بین رقابت و همکاری محدود در نوسان باشد.

References

Al Arabiya (2017/12/02). Al-Jubeir: Iran has been leading and supporting global terrorism since 1979, last visited on: 2023/04/08, available at: <https://farsi.alarabiya.net/middle-east/2017/12/02> [in Persian]

Alef. (2023/06/17). Chairman in a meeting with Saudi Foreign Minister: We have no obstacle to develop relations with Islamic countries, last visited on: 2023/06/22, available at: <https://www.alef.ir/news/4020327088.html> [in Persian]

Aljazeera. (2023. 04.06). Iran, Saudi Arabia take a step closer to repairing ties, last seen at: 2023.04.17, available in: <https://www.aljazeera.com/news/2023/4/6/saudi-arabia-iran-agree-to-continue-efforts-to-establish-ties>

Amiri M. R.; Amini, S.; Nowrozi, M., & Fayazi, D. (2017). Scenarios of Saudi security threats against the Islamic Republic of Iran in the horizon of 1404, *National security Quarterly*, 9(2), 23-49. [in Persian]

Asremroz. (2013/01/28). The answer to the childish statements of the Arabs is not in the honor of the Iranian military, last visited on: 2023/04/04, available at: <https://asremrooz.ir/vdca1.ne449nukk5.html> [in Persian]

Bagheri D. A. (2022). The reasons for the prolongation of de-escalation negotiations between Iran and Saudi Arabia according to Christopher Hill's theory, *Islamic world political studies Quarterly*, 11(7), 71-96. [in Persian]

Barnes, J.; Bianco, C., & Geranmayeh, Ellie. (2023. 03.14). The shoots of stability: What the Saudi-Iran deal means for the Middle East and Europe, last seen at: 2023.04.19, available in: <https://ecfr.eu/article/the-shoots-of-stability-what-the-saudi-iran-deal-means-for-the-middle-east-and-europe/>

Burton, G. (2023. 05.04). Why the Saudi-Iran agreement doesn't herald an active role for China in the Gulf, last seen at: 2023.05.29, available in: <https://www.eastasiaforum.org/2023/05/04/>

Divsallar, A., & Alghannam, H. (2023. 04.09). The Strategic Calculus behind the Saudi-Iranian Agreement, last seen at: 2023.05.23, available in: <https://www.thecairoreview.com/essays/the-strategic-calculus-behind-the-saudi-iranian-agreement/>

Donya-e-Eqtasad newspaper. (2023/10/19). The commander of the Revolutionary Guards announced: Israel and Saudi conspiracy against Iran, last visit on: 2023/12/20, available at: <https://www.magiran.com/article/3449352> [in Persian]

Eltiaminia, R.; Bagheri D. A., & Nikfar, J. (2015). Yemen Crisis: Examining the Contexts and Objectives of Saudi and American Foreign Interventions, *Strategic policy research*

- Quarterly*, 5(18), 171-198. [in Persian]
- Entekhabat. (2016/08/28). Firouzabadi: If Saudi Arabia makes a mistake, it will be punished so that there is no more news about Saudi Arabia and Wahhabism in the world, last visited on: 2023/01/30, available at: <https://www.entekhab.ir/fa/news/294574>[in Persian]
- Entekhabat. (2011/04/12). Arabia also threatened Iran with a military attack: don't test our military power! / We suffered a lot at the hands of the Iranians in the Hajj! They live with the illusion of the Persian Empire!, last visited on: 2023/02/22, available at: <https://www.entekhab.ir/fa/news/23397>[in Persian]
- Etemad newspaper. (2015/06/24). Sardar Safavi: We should never move towards tension with Saudi Arabia, we should be tolerant, last visited on: 2023/02/14, available at: <https://www.magiran.com/article/3430266>[in Persian]
- Euronews. (2018/01/20). Calling the IRGC a terrorist; Saudi Arabia welcomes Trump's decision, last accessed on: 2023/08/09, available at: <https://persi.euronews.com/2019/04/09/saudi-arabia-welcomed-irgc-blacklisting-by-usa>[in Persian]
- Gambetta, D. (2009). *The oxford handbook of analytical sociology*, OXFORD University press.
- Gholami, M.; Fathi, I., & Amiri, J. (2022). The Image of Iran's 11th Majlis Elections in the discourse of Iran International Network, *Islamic politics research Quarterly*, 9(20), 281-315. [in Persian]
- Fararo. (2023/04/08). What is the meaning of the agreement between Iran and Saudi Arabia for the region?, last visited on: 2023/09/18, available at: <https://fararu.com/fa/news/622559>[in Persian]
- Farouk, Y. (2023.03.16). How Do Carnegie Scholars Interpret the Impact of the Saudi-Iranian Deal on Their Area of Interest?, last seen at: 2023.05.05, available in: <https://carnegie-mec.org/diwan/89273>
- Fars news. (2023/04/24). Iran and Saudi Arabia in the past year; From the agreement in China to the meeting of foreign ministers, last visited on: 2023/12/09, available at: <https://www.farsnews.ir/news/14020203000191> [in Persian]
- Fars news. (2022/04/27). 5 rounds of negotiations between Iran and Saudi Arabia; Will there be a change in diplomatic relations?, last visited on: 2023/09/11, available at: <https://www.farsnews.ir/news/14010206000287/5> -[in Persian]
- Fars news. (2022/01/24). Amir Abdullahian: We have left the way for Saudi Arabia/ We have not had direct negotiations with America, last visited on: 2023/04/19, available at: <https://www.farsnews.ir/news/14001104000205>[in Persian]
- France24. (2023.04.06). Iran, Saudi Arabia move to reopen embassies, vow to bring 'stability' to Mideast, last seen at: 2023.05.28, available in: <https://www.france24.com/en/middle-east/20230406-iran-saudi-arabia-agree-to-reopen-embassies-ease-travel>
- Jervis, R. (2017). *How statesmen think the psychology of international politics*, Princeton

University Press.

Jervis, R. (2000). *Signaling and perception in the information age*, Strategic Studies Institute, US Army War College.

Hamshahrionline newspaper. (2023/05/17). Saudi Arabia's reaction to America's request about Iran Welcome but you are late!, last visited on: 2023/05/19, available at: <https://www.hamshahrionline.ir/news/760996> [in Persian]

Hamshahrionline newspaper. (2021/12/30). Bin Salman's unprecedented words about Iran and Yemen In what conditions are the Saudis ready to negotiate? | The effect of talks between Tehran and Riyadh on the region, last visited on: 2023/06/23, available at: <https://www.hamshahrionline.ir/news/598068> [in Persian]

Harb, M. (2023.04.06). Saudi Arabia and Iran restore ties, pledging commitment to Mideast stability, last seen at: 2023.05.06, available in: <https://www.latimes.com/world-nation/story/2023-04-06/saudi-arabia-iran-reopen-diplomatic-missions-joint-plan>

Irna. (2019/11/08). Logic instead of attack, Zarif's response to Saudi Foreign Minister, last visited on: 2023/03/24, available at: <https://www.irna.ir/news/84200482> [in Persian]

Irna. (2019/10/25). Arabia reiterated the claim of Iran's interference in the region, last visited on: 2023/04/27, available at: <https://www.irna.ir/news/84185841> [in Persian]

Iranian diplomacy. (2016/10/19). We have information about the plot of Al Saud and Israel against Iran, last visited on: 2023/07/23, available at: <http://www.irdiplomacy.ir/fa/news/1963962> [in Persian]

Iranian diplomacy. (2018/02/07). Vulnerability of Saudi infrastructure against Iran's military power (Part I), last visited on: 2023/07/03, available at: <http://irdiplomacy.ir/fa/news/1986417> [in Persian]

Keynoush, B. (2023.03.24). How Tehran views the Iranian-Saudi agreement, last seen at: 2023.02.12, available in: <https://www.mei.edu/publications/how-tehran-views-iranian-saudi-agreement>

Mizan online news agency. (2022/11/08). Information Minister: England will pay for its actions to make Iran insecure, last visited on: 2023/10/20, available at: <https://www.mizanonline.ir/fa/news/4507071> [in Persian]

Mehr news agency. (2014/10/14). Al Saud has become a cancerous tumor in the Islamic world, last visited on: 2023/05/16, available at: <https://www.mehrnews.com/news/3017151> [in Persian]

Mohammed, A. A. & Moorthy, R. (2019). Saudi-Iran rivalry in the Middle East: implication to national security, *Jurnal sains sosial dan Kemanusiaan*, 16 (1). pp. 1-13.

Moulaei, H. (2014/08/18). 14 precedents of Saudi Arabia's enmity with Iran, last visited on: 2023/03/16, available at: <https://irdc.ir/fa/news/107/14> [in Persian]

Newsletters. (2023/03/18). What does Bin Salman seek from the agreement with Iran?, last visited on: 2023/09/17, available at: <https://www.namehnews.com> [in Persian]

New news. (2023/06/21). The obvious contradiction in the claim of a president on television; Al Saud is the cancerous tumor of the world!, last visited on: 2023/06/17,

available at: <https://www.tazenews.com/news/334406>[in Persian]

Online democracy. (2022/10/30). The dispute between Iran and Saudi Arabia escalated, last visited on: 2023/06/13, available at: <https://www.mardomsalari.ir/news/178896>[in Persian]

Online news. (2023/05/15). The report of the Minister of Economy on the trip to Saudi Arabia: as soon as possible..., last visited on: 2023/06/07, available at: <https://www.khabaronline.ir/news/1766418>[in Persian]/

Online news. (2022/10/17). Unprecedented warning of the Commander-in-Chief of the IRGC to the Al Saud Regime: Control your media, otherwise, its smoke will go in your eyes / They seek to deceive our youth, last visited on: 2023/03/11, available at: <https://www.khabaronline.ir/news/1684630>[in Persian]

Online news (2023/03/11). Raisi, what did the "attack on the Saudi embassy tomorrow" say about the future of the relationship with the Saudis?, last visited on: 2023/07/14, available at: <https://www.khabaronline.ir/news/1741809>[in Persian]

Online news. (2011/04/12). The ambassador of Saudi Arabia in Egypt threatened Iran with war!, last visited on: 2023/04/28, available at: <https://www.khabaronline.ir/news/142961>[in Persian]

Parsi News. (2016/10/03). An Iranian military official: Saudi Arabia is the main threat to the country, last visited on: 2023/01/01, available at: <https://parsi.euronews.com/2016/10/03/iran-saudi-arabia-relations-and-tension-diplomatic>[in Persian]

Radio Farda. (2017/03/04). Khamenei's military adviser: on the first day of the Saudi attack on Iran, we will hit Riyadh with a thousand missiles, last visited on: 2023/11/05, available at: https://www.radiofarda.com/a/f4_safavi_warning_saudi_arabia_hit_missile/29316778.html[in Persian]

Radio Farda. (2008/05/13). The verbal tension between Iran and Saudi Arabia regarding the Lebanon crisis, last visited on: 2023/04/29, available at: https://www.radiofarda.com/a/f7_SaudiArabia_Iran_Lobenan/447448.html[in Persian]

Rascoe, A., & Amos, D. (2023.03.12). How an agreement between Saudi Arabia and Iran could affect U.S. influence, last seen at: 2023.05.19, available in: <https://www.npr.org/2023/03/12/1162917323/how-an-agreement-between-saudi-arabia-and-iran-could-affect-u-s-influence>

Sadjadpour, K. (2023.03.16). How Do Carnegie Scholars Interpret the Impact of the Saudi-Iranian Deal on Their Area of Interest?, last seen at: 2023.05.05, available in: <https://carnegie-mec.org/diwan/89273>

Saei, A., & Alikhani, M. (2012). Investigation of the conflict cycle in relations between the Islamic Republic of Iran and Saudi Arabia with an emphasis on the period 1384-1392, *Political science Quarterly*, 9(22), 103-129. [in Persian]

Sediq, S. R. (1996). Application of content analysis in social sciences, *Sociological Studies*, 1(8), 91-114. [in Persian]

Shava, G.; Hleza, S; Tlou, F; Shonhiwa, S., & Mathonsi, E. (2021), Qualitative Content

Analysis, Utility, Usability and Processes in Educational Research, *International journal of research and innovation in social Science (IJRISS)*, V (VII), 2454-6186.

Shokohi, S. (2015). The role of elite perceptions in the tension between Iran and Saudi Arabia, *World politics Quarterly*, 5(4), 39-63. [in Persian]

Siddique, F. (2020). Role of Signalling in Doctrinal Evolution: A Case Study of India-Pakistan Deterrence Equation. *Strategic Studies*, 40(3), pp 60-81.

Tabrizi, M. (2013). Analysis of qualitative content from the perspective of deductive and inductive approaches, *Social sciences Quarterly*, 1(64), 105-138. [in Persian]

Vatanemroz. (2019/08/07). Arabia: Normalization of relations with the Zionist regime will happen, last visited on: 2022/12/12, available at: <https://vataneazad.ir/>[in Persian]

Wintour, P. (2023.03.10). Iran and Saudi Arabia agree to restore ties after China-brokered talks, last seen at: 2023.04.09, available in: <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/10/iran-saudi-arabia-agree-restore-ties-china-talks>

Yard, O. (2012). *Qualitative content analysis in practice margrit schreier*, London: SAGE Publications.

Young Journalists Club. (2023/06/21). The agreement between Tehran and Riyadh is strategic, last visited on: 2023/10/26, available at: <https://www.yjc.ir/fa/news/8473257>[in Persian]

Young Journalists Club. (2013/11/25). Khamenei's military adviser: on the first day of the Saudi attack on Iran, we will hit Riyadh with a thousand missiles, last visited on: 2023/12/07, available at: <https://www.yjc.ir/fa/news/4743232>[in Persian]

Young online. (2023/06/21). Expanding cooperation with Iran, the focus of the meeting of the Saudi government, last visited on: 2023/07/10, available at: <https://www.javanonline.ir/fa/news/1165484>[in Persian]

